

УДК 37.017 + 883.3 (477X07)

К.І. Чорна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
(Інститут проблем виховання АПН України, м. Київ)

ІВАН ОГІЄНКО І СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

У даній статті аналізуються пріоритети громадянського виховання підростаючого покоління в умовах розбудови Української держави, розглядається актуальність поглядів Івана Огієнка – видатного українського вченого, державного і церковного діяча для сучасної педагогіки.

24 серпня 2001 року український народ відзначив історичну дату – десяту річницю Незалежності України. Нелегким і тернистим шляхом йшов український народ до втілення вікової мрії – вільної, незалежної, єдиної і неподільної Української держави. Та все ж 24 серпня 1991 року Верховною Радою УРСР було затверджено Акт проголошення незалежності України. На Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року близько 90,3 % громадян підтвердили незбориме прагнення українського народу – будувати незалежну державу. Відзначаючи віхи історії, важливо згадати тих, хто торував дорогу до заповітної мрії, хто наближав день незалежності. Ось вони, наші славні герої: Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Орлик, Т. Шевченко, М. Драгоманов, М. Грушевський, В. Винниченко, В. Стус, В. Чорновіл, Л. Лук'яненко та ін. Їх сотні, тисячі борців за народну волю.

Гідне місце в ряду славних синів України посідає ще недостатньо пізнана й не поцінована досі на Батьківщині постать Івана Огієнка – митрополита Іларіона, видатного українського вченого, державного і церковного діяча, професора, ректора, журналіста, видавця і міністра, перекладача і поета.

Народився Іван Іванович Огієнко (митрополит Іларіон) 2 (15) січня 1882 року в містечку Брусиліві Радомишльського повіту Київської губернії (тепер районний центр Житомирської області), а помер 29 березня 1972 року в Канаді на 91 році життя. Довгим, нелегким, багатограним і надзвичайно продуктивним був творчий шлях цієї особистості. Сучасники називали його людиною енциклопедичних знань, праці і обов'язку. На сьогодні ще не повністю складена бібліографія наукових і художніх праці І. Огієнка налічує близько однієї тисячі назв і охоплює період від 1907 по 1970 роки.

Чільне місце в багатющій науковій просвітительській спадщині вченого посідає боротьба за Українську державність. Видаючи у Вінніпезі у 60-х роках свої історичні епопеї у двох томах з символічною назвою "Наш бій за державність" і ні хвилини не сумніваючись, що Україна буде незалежною державою, Іван Огієнко не міг передбачити, що й на десятому році проголошення Української незалежності його двотомник буде таким актуальним. Адже цей невидимий бій триває і досі. Бо, хоч майже все населення проголосувало на референдумі за незалежність України, однак сьогодні значна його частина, насамперед через економічну, правову та соціальні кризи, не проти того, щоб знову потрапити в імперські обійми. За даними нашого дослідження, 63 % старшокласників м. Києва та області з 997 опитаних висловили бажання жити і працювати за межами України. Ось тому сьогодні висока патріотична самосвідомість, міцна громадянська позиція кожного члена українського суспільства, тісна консолідація навколо ідеї незалежності є нагальною потребою України.

Виховання цих якостей мотивується й Конституцією нашої держави, яка 28 червня 1996 року підтвердила, що Україна є суверенною і незалежною, правовою, демократичною і соціальною державою. Це значить, що наша Батьківщина відмовилась від тоталітарного режиму з відсутністю свободи, насильством як засобом придушення вільнодумства і протесту, присвоєння державою громадських функцій, проникнення пануючої ідеології в усі сфери життя й почала розбудовувати принципово інше демократичне суспільство. Суспільство, яке ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини і функціонує на засадах свободи, дії закону, однакового для всіх, соціальної справедливості, гарантує умови для росту добробуту народу.

Але, як свідчить наш десятилітній досвід, між декларацією мети і реальним життям знак рівності поставити не можна. Нереально сьогодні заснути в тоталітарному суспільстві, а завтра прокинутись в демократичному. Формування правової демократичної держави можливе лише на основі розвинутого громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури громадян. Саме через громадянське суспільство розвивались більшість держав Західної Європи і США.

Громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави інститутів і відносин, які забезпечують умови для реалізації прав людини, її інтересів і потреб, самореалізації окремих індивідів і колективів. Ключові слова громадянського суспільства – права людини, власність, закон. Та головна ознака такого суспільства – люди з демократичною свідомістю. Вони переконані, що держава – це не лише територія та апарат управління, а живий політичний організм, наділений загальною волею, яка завжди спрямована на збереження та забезпечення благополуччя людей і яка є джерелом законів для всіх і мірилом справедливого і несправедливого. Громадяни з демократичною свідомістю розуміють, що вони, як налогоплательники, утримують урядовців для того, щоб поліпшити, а не погіршити своє життя. Тому вони не стануть принижуватись перед чиновниками будь-якого рангу. Їх не можна купити на виборах чи обманути якимось хитрим трюком. Базою громадянського суспільства є ринкова економіка. Духовна сфера громадянського суспільства передбачає дію закону, однакового для всіх, плюралізм в ідеології, реальну свободу слова, друку, совісті, високий рівень політичної, моральної,

правової культури. Громадянське суспільство відрізняється від простого суспільства тим, що його члени через свої організації вміють законним цивілізованим способом відстоювати свої права, інтереси і свободи, не порушуючи миру і злагоді в суспільстві і одночасно зміцнюючи засади демократичної правової держави. З одного боку, воно виступає як джерело опозиції держави, а з іншого – взаємодоповнює і розвиває її. В громадянському суспільстві обов'язки громадянина не нижчі за обов'язки президента.

Для посткомуністичних держав формування громадянського суспільства є сьогодні необхідною умовою їх переходу до ринку і правової держави. Спроба негайно ввести принципи правової держави ще до створення елементів громадянського суспільства з високим рівнем правової культури громадян не може увінчатись успіхами. В цьому ми мали нагоду переконатись на власному досвіді. Громадянське суспільство – одночасно і мета, і засіб громадянського виховання особистості.

Якщо вибір України пов'язаний з демократичними орієнтирами, то виховуючи юних громадян, необхідно мати досить чітке уявлення про права людини, суть громадянського суспільства, його специфічні риси, закономірності розвитку. Усвідомлення цього є вирішальною умовою переходу на нову парадигму громадянського виховання і освіти.

Перед школою як соціальним інститутом стоїть завдання виховання громадянськості особистості, громадян, які люблять свій народ, свою Україну, готові самовіддано захищати і розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу. При цьому вони мають людську гідність, національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права і свободи і вміють цивілізованим шляхом відстоювати їх, сприяючи громадянському миру і злагоді в суспільстві та дотримуючись законів.

Виховання громадянина має бути спрямованим на розвиток патріотизму – любові до свого народу, до України. Важливою якістю українського патріотизму має бути турбота про благо народу, сприяння становленню й утвердженню України як правової, демократичної держави, готовність відстоювати незалежність Батьківщини.

З патріотизмом органічно поєднується національна самосвідомість громадянина, яка базується на національній ідентифікації: вбирає в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє; волю до праці на користь народу; вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку; систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією. Одним з головних показників громадянської зрілості є збереження української мови, ґрунтовне володіння нею.

Важливе місце у змісті громадянського виховання посідає формування культури міжетнічних стосунків, яка проявляється у повазі інтересів, прав, самобутності великих і малих народів, готовності й умінні йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру в державі.

Громадянське виховання має стимулювати також розвиток планетарної свідомості.

Визначальною характеристикою громадянської зрілості є розвинена правосвідомість – усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, ставлення до закону, до державної влади, уміння відстоювати свої права, конституційними методами боротись за нові кращі закони.

Найважливішою складовою громадянської свідомості є моральність особистості. Вона передбачає гуманістичні риси, що являють собою єдність милосердя, толерантність, совість, чесність, правдивість, працелюбність, гідність, повагу і любов до своїх батьків, роду, ціннісне ставлення до людей.

Громадянська зрілість передбачає високий рівень політичної культури. Остання містить належну політичну компетентність, знання про типи держав, політичне влаштування суспільства, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему. Політична культура виявляється також у лояльному і водночас критично вимогливому ставленні до влади, її установ, органів влади, у здатності громадян брати участь у прийнятті рішень, які мають впливати на владу.

Громадянське виховання має стимулювати розвиток дбайливого ставлення до природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митрополит Іларіон. Наш бій за державність. Історична епопея. Ч. 1, 2.
2. Тимошик М.С. Лишусь навіки з чужиною. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – К.: Вінніпег, 2000. – 548 с.

Матеріал надійшов до редакції 13.11.2001 р.

Черная Е.И. Иван Огиенко и современные приоритеты гражданского воспитания подрастающего поколения.

В данной статье анализируются приоритеты гражданского воспитания подрастающего поколения в условиях становления Украинского государства, рассматривается актуальность взглядов Ивана Огиенко – выдающегося украинского ученого, государственного и церковного деятеля для современной педагогики.

Chorna E.I. Ivan Ogiyenko and modern priorities of civic up-bringing of growing generation.

The article analyses the priorities of civic up-bringing of growing generation in the conditions of establishing the Ukrainian state, the topicality of view of Ivan Ogiyenko`s an outstanding Ukrainian scientist, state and church man, for modern pedagogic.